

ШАҲАРСОЗЛИК МУҲИТИДАГИ ЎЗБЕК МАЗАИКАСИНИНГ АҲАМИЯТИ

Рустам Адамбаевич Худайберганов
К. Бехзод номидаги МРДИ профессори
Email: rustam1946@mil.ru

DOI: <https://doi.org/10.37547/ssa-V5-03-11>

Аннотация: маҳобатли рангтасвирнинг “кўча санъати” тури кўп мамлакатларда амалга оширилиб тарқалаётган санат тури бўлиб, шаҳарсозликда мозаика кўринишида ҳар хил мавзуда шаҳар муҳитини гўзаллаштиришга, жамоанинг онгини, дидини, руҳиятини тарбиялашни амалга оширишга хизмат қилиувчи санъатдир.

Калит сузлар: мозаика, шаҳар, бино, кўча санъати, маҳобатли, панел.

Аннотация: Вид величественной живописи «стрит-арт» — это вид искусства, реализуемый во многих странах, и это искусство, служащее для украшения городской среды в виде мозаики в градостроительстве, воспитания ума, вкуса и духа общества.

Ключевые слова: мозаика, город, здание, уличное искусство, монументаль, панель.

Abstract: The type of majestic painting "street art" is a type of art that is realized in many countries, and it is an art that serves to decorate the urban environment in the form of a mosaic in urban planning, educating the mind, taste and spirit of society.

Keywords: mosaic, city, building, street art, monumental, panel.

1966 йилги зилзила ва ундан кейинги барча МДХ республикалари, катта шаҳарлари, Ўзбекистон вилоятлари, ҳарбий курувчиларнинг биродарлик ёрдами билан Тошкент шаҳрини тубдан қайта қуриш ва тараккиётнинг бошланишига, мамлакатимиз меъморий-бадий қиёфасининг шаклланишига катта ҳисса қўшди.

Пойтахтимизда 7 ва 9 қаватли уй-жойлар лойиҳа сериясини ишлаб чиқарадиган бешта уй-жой қурилиши заводи иш бошлади, йирик панелли уйлар базаси кенгайтирилди. “Тошгипрогор” архитекторлар ижодий жамоаси олдида янги вазифалар: ғиштли 4 ва 5 қаватли ва панелли турар-жой биноларидан ташқари, турли дизайндаги 9 ва 16 қаватли бинолар лойиҳалаштирилди.

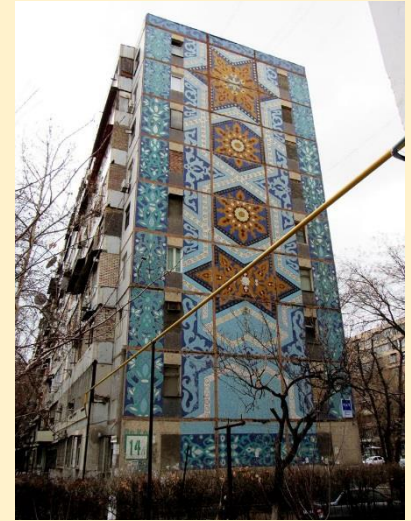
“Тошгипрогор”да “Юнусобод”, “ТТЗ”, “Кўйлик”, “Ц17-18-26”, “Чилонзор”, “Алгоритм” турар-жой массивлари ва бошқа кўплаб объектлар барпо этилди.

Маълумки, юксак бадий безаклари шаҳар ва биноларнинг либоси каби бўлиб, янги кўчаларнинг меъморий қиёфаси ҳам кўп қаватли биноларни белгилаб берди. Биноларнинг деворларини мозаика ва рельефли панеллари билан безаш анъанасини рассомлар, ака-ука Пётр, Николай ва Александр Жарскийлар бошлаб беришди. 1966 йилги кучли зилзиладан кейин шаҳарни тиклаш учун 70-йилларда Тошкентга келишиб темир-бетон буюмлари заводига рассом бўлиб ишга жойлашганлар. Ўзбекистонда қадимий услуб анъаналаридан фойдаланган ҳолда салмоқли асарлар яратдилар. Ака-укалар 2-сонли “ДСК” (уй-жой қурилиш комбинати)да 20 йилдан ортиқ ишлаган ва камида 400 тага яқин кўп қаватли турар-жой биноларини безатишган. Бу ишни ака-укаларнинг энг каттаси, маҳобатли

рангтасвирчи рассом Пётр Жарский бошқарган. У "кулранг бетон деворларда" катта ижодий фаолият майдонини кўраолди.

1970–1990-йилларда айнан ака-ука Жарскийларнинг ўша пайтдаги машҳур меъморлар билан ижодий ҳамкорлиги ажойиб натижалар берди ва қурилишнинг ўзига хос, бошқаларга ўхшамайдиган “Тошкент услуби” ҳақида гапириш имконини ярата олди. Ўзбек мозаикасининг ўзига хос хусусияти шарқона нақшлардир. Улар мустақил безакларни яратдилар ва катта ютуқларга, халқлар дўстлигига, меҳнат қаҳрамонларига ва индивидуал касбларга бағишланган тўлиқ деворий композицияларни яратдилар.

Ўзбекистон пойтахти Тошкент “Шарқ юлдузи”га айланди. Одатда тўққиз қаватли биноларнинг кириш қисмида кичик панеллар ўрнатилиб, кўпинча геометрик ёки гулли шарқона нақшлар, мавҳум (абстракт) мавзулар эди. Девор панеллари нафақат безак, балки тарғибот воситаси сифатида ҳам хизмат қилди. Кўпинча ўша даврнинг рамзлари, умумбашарий тенглик ва биродарлик, дўстлик мавзусидаги ҳикоялар мавжуд бўлди.

Катта панелли мозаикалар даврининг гуллаб-яшнаши 1960-1980 йилларга тўғри келди. Ишлаб чиқариш жараёнининг ўзи анча узоқ ва кўп меҳнат талаб қиладиган жараён. Мозаика қисмлари рассом томонидан тайёрланган лойиҳа (эскиз) - шаблонга қўлда мозаика тош (рангли керамика парча)лари ётқизилган. Плитканинг сирланган қисми қоғоз билан қопланган ва панел қолипнинг пастки қисмига "юзга пастга" қилиб ётқизилган. Композиция керамика гилам каби тасвирларни эскиз бўлаклари бўйича алоҳида панеллар ясалган.

Рассомларнинг йигирма йилдан ортиқ ижодий фаолияти бугунги кунда санъат мактаби сифатида тилга олинмоқда.

Албатта, маҳобатли рангтасвир архитектура графикаси қашшоқлигини яшира олмайди. Шунинг учун улар ҳар хил тажриба ўтказдилар, нафақат деворларда, балки ҳовли жабҳаларида ҳам панеллар яратдилар, дераза тешикларининг зерикарли қаторларини ёпишга ҳаракат қилдилар, балконлар ва кириш жойларни қувноқ тасвирли мозаикалар билан жонлантирдилар.

Архитекторлар ҳар бир бинога ўзига хослик беришга ҳаракат қилдилар, мозаикадан ташқари карнизлар, деразалар орасидаги бўшлиқлар, кириш тепаси яқинидаги деворлар, автобус ва метро бекатлари, зинапоялар, фавворалар, болалар боғчалари ва идоровий муассасаларнинг жабҳаларида безаклар амалга оширилган.

Мозаика минг йиллик тарихга эга ашёвий услуб бўлиб, юзлаб йиллар давомида сизни хурсанд қиладиган нақшли деворий расмлар пайдо бўлди.

Мозаикали асарлар Ўрта Осиё ва Ўзбекистонга хос анъанавий эмасдек туюлди. Кўпинча асар сифатида янги бўлиб, умумэътироф этилган ғояларга мос миллий санъатнинг декоратив кўринишдаги тасвирлар ўз ўрнига эга бўлди. Жарскийларнинг иши ривожланди, аммо ғалаба, умид ва умидсизлик вақтларини бошдан кечирдилар, лекин улар ҳар доим ўз ҳуқуқларини қандай ҳимоя қилишни билишган.

Мозаиканинг маҳобатли рангтасвир жанридаги асарлар ўзига хос бўлиб, ҳамма ҳам уни забт этавермайди. Жарскийлар маҳобатли рангтасвир қонунлари ва сирларидан қўрқмаганлар. Асосий қийинчилик шундаки, улар доимий равишда ҳамкасблари – архитектор ва қурувчиларнинг ҳис қилишлари, тасаввурларини талаб ва имкониятларига мослаштиришлари керак бўлди. Тўлиқ бўйсуниб, меъморлар ва

курувчиларга қарамлик, аниқ бадий ечимларнинг монотонлигига олиб келади, шунинг учун улар завод устахоналари, меъморчилик устахоналарини тарк этмадилар, бадий ечимларни қидирдириб топишга интилдилар.

Жарскийларнинг йигирма йилдан ортиқ фаолияти давомида уларнинг обрў-эътибори эътироф этилди ва бу санъат тури инкор этилмайдиган бўлди. Уларнинг ижоди бугунги кунда санъат мактаби сифатида тилга олинмоқда. Тошкентдан бошқа ҳеч қерда бунақасини кўришингиз қийин. Турар-жой биноларини лойиҳалашда ҳеч қандай такрорлашлар йўқ. Тошкентда ташқи кўриниши бўйича бошқаларникига ўхшаб кетадиган битта турар-жой биносини учратмайсиз.

Чилонзор йўналишидаги Тошкент метрополитени ўзининг бадий дизайни бўйича жаҳон маданий меросидир. “Пахтакор” метро бекатининг мовий осмонга қарши пахта даласи мавзусини ёрқин инсонлар меҳнати хотираси сифатида тақдим этдилар. Стилизация қилинган тасвир шакллари ва ранг беришда сиз муаллифнинг маҳаллий эмаслигини кўришингиз мумкин. “Пахтакор” ҳақиқатан ҳам бошқа бекатлардан (деворлари мозаика нақш билан безатилган ягона бекат) фарқ қилади, унда қандайдир миллий маъно бор, шарқона дабдабалик йўқ, лекин нақшнинг “оғирлиги”га қарамай, деворларнинг ички қисми зериктирмайди – ҳамма нарса ўз жойида.

Мовий нақшлар билан дабдабали безатилган Дархондаги учта 9 қаватли турар-жой бинолари моҳирлик билан бажарилган.

Аммо рассомлар доимий равишда янги меъморий муаммоларни ҳал қилиб, бир жойда турмадилар. Тошкентдаги архитектура биноларини лойиҳалашда рельефли декоратив элементларни жорий этиш ташаббускори ва декоратив рельефга бўлган иштиёқ рассомни шаҳарлар учун катта декоратив ҳайкалтарошлик шакллари яратишга олиб келди.

Шаҳар бино безаклари технологиясини, деворларнинг қалинлигини ва панел чизиқларини аниқ технологиясидан фойдаланган ҳолда янги декоратив рельефни ишлаш учун жуда кўп меҳнат қилдилар. Рассомларнинг саъй-ҳаракатлари муваффақиятли бўлди. Уй чиройли, панеллар унга ҳаводорлик ҳиссини беради. У рельеф ва декоративлик тамойилларини уйғунлаштириб, ҳовлилар, майдонлар ва кўчаларни безаш учун бетон панел композициялар (фавворалар, кичик меъморий шакллар) яратдилар.

Меъморчилик фаолиятида муҳим босқич қуёшдан ҳимоя қилувчи элементларда (панжара) уй безаги сифатида катта имкониятларни кўриб, аллақачон қуёшдан ҳимоя қилишнинг бир нечта тури ишлаб чиқилган ва жорий қилинган элементлари мавжуд бўлди.

Шаҳарсозликда маҳобатли рангтасвирни кузатаётган одамнинг турар-жой бинолари, маъмурий бинолар ва ташкилотларнинг мозаика панноларига эътибор беради ва мозаика услубидаги санъатининг ушбу турига инсоннинг гўзалликка бўлган ихлосини янада оширади.

Замонавий архитектура иншоотларида мозаикали паннолар яратишнинг қайта тикланиши шаҳарга қўшимча жозиба, миллий лаззат билан уйғунлашган ўзига хос жозиба бағишлайди.

Тошкент "Шарқ юлдузи" бўлиб, шаҳар ўзининг бетакрорлиги ва баъзан даврнинг анъанавий ва халқаро гўзаллиги учун кўп жихатдан нафақат пойтахт, балки бошқа шаҳарлардаги (Самарқанд, Жиззах, Гулистон, Чирчиқ, Навоий ва бошқалар) турар-жой биноларининг фасадлари ҳам худди шундай бадий услубда – мозаика, рельеф ва панжара билан безатилган.

Замонавий рассомлар, меъморлар ва ишлаб чиқувчилар эътиборини гўзал шаҳримиздаги мозаикаларнинг қайта тикланишига умидворман. Рассомлар миллий гўзалликни замонавий услуб билан қанчалик уйғун тарзда оммалаштирганини унутмаслигимиз керак. Ушбу визуал воситаларни бадий ривожлантириш, такомиллаштириш ва қайта тиклашга ёрдам беради. Ушбу соҳани ривожлантириш учун профессионал ходимлар ўртасида ўзаро ҳамкорлик амалиётини шакллантириш муҳим.

Жарскийлар анъанасини давом эттириш учун профессионал жамоада меъмор ва рассом ўртасида самарали мулоқот қилиш учун шароит яратилиши зарур.

Foydalangan adabiyotlar ro`yxati:

1. Kotler, P. (2017). "Marketing: An Introduction". Pearson.
2. Scott, D. M. (2020). "The New Rules of Marketing & PR". Wiley.
3. Fill, C. (2019). "Marketing Communications: Discovery, Creation and Conversations". Pearson.
4. Shusterman, R. (2000). "Pragmatist Aesthetics: Living Beauty, Rethinking Art". Rowman & Littlefield.
5. Zakirova, S. A., & Zunnunova, U. G. (2021). Classification Of Creative Industries In Uzbekistan. Nveo-natural volatiles & essential oils journal| nveo, 15296-15302.
6. Mukhamedov, U. S. (2021). Trends In The Emergence And Development Of Styles In Web Design. The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research, 3(10), 21-24.